

Список використаної літератури:

1. Авдєєва, Н. Н. (1997). Прихильність дитини до матері в ранньому віці. *Питання психології*, (4), 3-10 [російська мова]
2. Валітова, І.Є., Гречаник, Ю.В. (2008) Психологічні наслідки грудного вигодовування: Грудне вигодовування як психологічний феномен. *Перинатальна психологія і психологія батьківства*, (1), 29-47 [російська мова]

РОЗЛУЧЕННЯ БАТЬКІВ ЯК ФАКТОР ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ

УДК 159.922.73

Грига Марина Сергіївна,

магістр психології,

лаборант кафедри психології

КЗВО.«Вінницька академія безперервної освіти»

Анотація. У статті представлено теоретичний аналіз проблеми, проаналізовано особливості впливу несприятливої сімейної атмосфери, яка передуює розлученню, та розрив подружніх стосунків на особистість дитини, розглянуто специфіку батьківсько-дитячих стосунків в неповній сім'ї.

Ключові слова. Сім'я, діти, розлучення батьків, психологічний клімат в сім'ї, криза.

Актуальність дослідження. Сім'я, її стабільність та гармонійність функціонування є важливою умовою психічного здоров'я кожної людини. Особливого значення психологічний клімат у родині, характер батьківсько-дитячих взаємин набуває у процесі розвитку та становлення особистості дитини. Розлучення призводить до трансформації сім'ї і, як наслідок, негативно позначається на життєдіяльності дитини. За даними Державного комітету статистики України, впродовж п'яти років з моменту реєстрації шлюбу спостерігається значний відсоток розлучень. Більша

кількість розлучень відбувається у період тривалості шлюбу до 15 років, тобто в сім'ях, де є неповнолітні діти. Тому перед сучасною психолого-педагогічною наукою постає актуальна проблема дослідження життєдіяльності дітей, зокрема молодшого шкільного віку, які пережили розлучення батьків, та, відповідно, розробки засобів зниження негативних наслідків розлучення на їх особистість. На думку науковців, психічні травми, які переживаються у дитинстві, стають чинником появи симптомів невротичних розладів у підлітковому та юнацькому віці. Здійснення психологічної допомоги дітям молодшого шкільного віку дасть можливість ефективно впливати на їх життєдіяльність, попереджувати появу невротичних розладів.

Короткий аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми.

Дослідження проблеми впливу розлучення батьків на особистість дітей беруть свій початок у працях (Н. Башкірової, Ю. Валлерштейн, Д. Келлі, О. Кузіна, О. Максимовича, Н. Малярової, С. Нартової-Бочавер, М. Несмеянової, Г. Фомюка та ін.); вплив негативної сімейної атмосфери, яка передує розлученню, на особистість дітей молодшого шкільного віку (П. Блонський, О. Бовть, Н. Онищенко, Н. Подлеснова, І. Сіданіч, В. Шебанова); вплив дестабілізованих стосунків між батьками на особистість дитини висвітнюється у роботах (Т. Алексеєнко, М. Буянов, А. Добрович, Е. Ейдемільер, Г. Іващенко, З. Матвійчик, В. Сатір, В. Юстіцкіс); особливості батьківсько-дитячих взаємин, зміни в життєдіяльності дитини після розлучення розглядалися психологами (К. Аронс, Н. Башкіровою, С. Вальпер, Д. Відрою, Г. Фігдором та ін..

Мета наукової публікації: на базі вивчення вітчизняних і зарубіжних теорій психології та психотерапії сім'ї, визначити основні психологічні особливості та проблеми розлучених сімей.

Завдання статті:

- здійснити теоретико-методологічний аналіз вітчизняних та зарубіжних теорій психології сім'ї, зокрема, розлученої сім'ї;

- виявити основні психологічні особливості розлученої сім'ї;

Для розв'язання поставлених завдань дослідження використовувався

методи:

- теоретичний аналіз та узагальнення матеріалів наукових джерел з досліджуваної проблематики;

Виклад основного матеріалу дослідження. В останні роки в нашій країні зростає число розлучень при одночасному скороченні укладених шлюбів, а позашлюбна народжуваність приводить до збільшення кількості неповних сімей. За розрахунками демографів, близько половини чоловіків і жінок протягом життя розривають шлюб: в середньому розпадається два з кожних п'яти зареєстрованих шлюбів (Соловьєв, Н. Я., 1981).

З психологічної точки зору, розлучення є зміною балансу сил, що підтримують і руйнують шлюб. До підтримуючих факторів можна віднести морально-психологічну та економічну зацікавленість один в одному, задоволеність шлюбно-сімейними відносинами, а також соціальні норми, цінності. До факторів, що руйнують шлюб – прояви взаємної незадоволеності та неприязні, антипатію, роздратування, ненависть. Зовнішні чинники також стимулюють розвиток і загострення внутрішньосімейних конфліктів (неприємності на роботі, суперечності з родичами та сусідами) (Рогов, И. Е., 1996).

Звернімося до проблем впливу розлучення на розвиток дитини. Ставлення дослідників до даної проблеми неоднозначно. Так, прихильник «теорії прихильності» П. Кріттенден, приділяє особливу увагу взаєминам дитини з матір'ю, вважає, що розлучення для дітей не має великого значення, оскільки велика частка догляду за дітьми навіть в повних сім'ях забезпечується не батьком, а матір'ю. Батьку, як правило, залишаються ігри та розваги (Косачева, В. И., 1990).

Інші дослідники вважають інакше, так Г. Фігдор говорить про те, що вплив розлучення на дитину може виявитися навіть більш значним, ніж смерть батьків. Під розлученням зазвичай розуміється той момент, коли

подружжя припиняють спільне проживання і один з них йде з дому. Однак, більш точно було б представляти розлучення як процес, який починається задовго до розриву. У багатьох випадках це досить тривалий період конфлікту між подружжям. Вчені висловлюють припущення, що саме конфлікти та дисгармонія в сім'ї, а не розпад її як такої, є джерелом негативного впливу на дитину.

Вплив хронічних конфліктів в сім'ї на емоційне благополуччя дитини в передрозлучній ситуації аналізується в дослідженнях Б. А. Тітова і Л. Т. Машкової. На їхню думку, в конфліктних сім'ях порушуються головні умови повноцінного розвитку дитини — захист, любов і турбота близьких, обстановка серцевої прихильності та доброзичливості один до одного (Карабанова, 2005). При неблагополучних умовах ситуативна емоційна реакція страху може перетворюватися в стійку рису характеру. Боязнь одного з батьків часто викликає невротичну прихильність до іншого в пошуках відсутнього тепла. Все це формує спотворений образ «Я» і низьку самооцінку дитини. Втягнуті у сварки батьків, діти потрапляють у важкий «конфлікт лояльності». З одного боку, як і колись, вони люблять своїх батьків, з іншого - змушені побоюватися, що не виправдають їх очікувань, можуть втратити любов одного з них (Карабанова, О. А. 2005).

Перейдемо безпосередньо до розгляду впливу розлучення батьків на становлення «Я-концепції» дитини.

Оскільки розлучення стає все більш поширеним явищем, особливої важливості набуває питання про його вплив на особистість дитини. На думку багатьох лікарів-психіатрів і психологів, розлучення батьків є головною негативною подією в житті дитини, причиною невпевненості та травмуючих переживань. Перша емоційна реакція дитини на розлучення батьків може включати в себе потрясіння, страх, тривогу, невпевненість у майбутньому, гнів і роздратування, відчуття власної провини за те, що трапилося, необхідність пристосовуватися до відсутності одного з батьків,

засмучення та печаль, ревності та образ. Однак, наслідки розлучення позначаються на дитині досить довго, проявляючись навіть у перші роки його дорослого життя.

Діти, що пережили розлучення або розлучення і повторний шлюб батьків, піддаються більшому ризику зіткнутися з психологічними проблемами, ніж діти з міцних сімей. На адаптацію дітей до розлучення батьків вирішальним чином впливає вміння батьків пристосуватися до нової ситуації: чим більше занепокоєння відчують батько і мати, тим імовірніше, що душевну рівновагу у дитини також буде порушено. Однак у випадках, коли розлучення приносить полегшення подружжю, він позитивно позначається і на їх дітях б) відсутність у дітей відчуття залученості в конфлікт між батьками (Артамонова, Е. И., Екжанова, Е. В., & Зырянова, Е. В., 2002).

Дослідження впливу розлучених подружжя на адаптацію дітей показало, що факторами, найбільш тісно пов'язаними зі здатністю дітей звикнути до нових умов, є:

а) наявність близьких відносин між дитиною і тим з батьків, з яким він живе, який піклується про нього і приймає участь у його повсякденних справах;

б) відсутність у дітей відчуття залученості в конфлікт між батьками (Артамонова, Е. И., Екжанова, Е. В., & Зырянова, Е. В., 2002).

Багатьма авторами було виявлено, що схильність до розлучень передається від покоління до покоління, тобто люди, чиї батьки розлучилися, розлучаються частіше тих, хто виріс в міцній сім'ї. Одне з пояснень цього факту полягає в тому, що діти розлучених батьків, вступаючи в шлюб, мають вже усталене уявлення про можливість розлучення і знижене почуття відповідальності по відношенню до подружніх обов'язків. Також доведено, що відсутність в сім'ї батька чи матері впливає на розвиток чоловічого і жіночого начала у дітей. Хлопчики, виховані матерями, більшою мірою ймовірності є володарями

слабо вираженого чоловічого начала, непевний усвідомлюють свою чоловічу роль в сім'ї та суспільстві, схильні до залежності від інших, рідко проявляють агресивність і непевнено почувають себе у спілкуванні з однолітками. Вплив відсутності батька на пдитину зменшується у міру його дорослішання. На дівчаток відсутність батька справляє прямо протилежний вплив; воно може створювати певні труднощі в сексуальному житті дівчат. Якщо ж дівчина виховується одним з батьків, вона може ідентифікувати себе з чоловічим типом поведінки і тією чи іншою мірою втратити жіночність.

Науковці встановили, що якщо дитина виховується тільки одним з батьків, то, як наслідок, у неї розвивається сильне прагнення до автономії. Інше дослідження показало, що повторний шлюб того з батьків, який виховує, часто викликає у дитині надмірний потяг до незалежності, що, у свою чергу, призводить до порушення взаємин у сім'ї. За спостереженням авторів, під час розлучення слабшає батьківський контроль за дитиною, взаємні почуття і потреби в спілкуванні один з одним, що, у свою чергу, пробуджує в дитини раннє прагнення до автономії, переконує, що в житті потрібно покладатися тільки на себе. Ф. Райс на основі даних фактів робить наступні висновки: з одного боку, діти з неповних сімей більш відповідальні, незалежні від батьків і рішучі, ніж ті, хто зростає у звичайних сім'ях, з іншого — діти з неповних сімей можуть занадто рано почати активно віддалятися від дому, домагаючись поведінкової та емоційної автономії (Артамонова, Екжанова, & Зырянова, 2002).

Висновки. Отже, на базі вітчизняних і зарубіжних теорій психології та психотерапії сім'ї ми визначили основні психологічні особливості та проблеми розлучених сімей.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці конкретних форм та методів профілактики відхилень у поведінці дітей, які переживають кризу розлучення батьків.

Список використаної літератури:

1. Артамонова, Е. И., Екжанова, Е. В., & Зырянова, Е. В. (2002). Психология семейных отношений с основами семейного консультирования. М.: Академия, (89) [російською мовою].
2. Карабанова, О. А. (2005). *Психология семейных отношений и основы семейного консультирования*. Гардарики [російською мовою].
3. Косачева, В. И. (1990). Проблема стабильности молодой семьи: философский и социально-психологический анализ. *Автореф. дисс.... канд. филос. наук./Минский гос. университет* [російською мовою].
4. Рогов, И. Е. (1996). Книга практ. психолога в образовании. М.: Владос, (7) [російською мовою].
5. Соловьёв, Н. Я. (1981). *Семья в социалистическом обществе*. Политиздат [російською мовою].

ПОНЯТТЯ БАТЬКІВСЬКИХ НАСТАНОВ ЯК ЧИННИКА ВИБОРУ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА

УДК 159.947.24

Гуцалюк Таїсія Григорівна,
*студентка спеціальності 053 «Психологія»
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Анотація. У статті висвітлено особливості впливу батьківських настанов на вибір шлюбного партнера та визначено провідні психологічні чинники цього процесу.

Ключові слова: вибір, батьківські настанови, шлюбний партнер, вибір шлюбного партнера, сімейні стосунки, чинники вибору шлюбного партнера.

Актуальність дослідження. Вступ до шлюбу є одним з найбільш важливих подій в житті людей, тому що шлюб і сім'я є для кожної особистості соціальною та індивідуальною необхідністю. Особистість, яка